

אתר דעת * לימודים * גיליון 15 * תשע"ט * 2018/19 *

רחמים שר שלום

מרחשון - מרח-שון - "הוא החודש השמיני"

- 1 שמות החודשים בתורה
- 1 שמות החודשים בספרי נביאים וכתובים
- 2 מרחשון - ירח בול
- 2 פירושים שונים ושגויים למרחשון
- 3 שמות החודשים עלו מבבל
- 4 מרחשון בלוח השנה:

שם החודש מרחשון מורכב משתי מילים: "מרח" ו"שון" מובנן של שתי מילים אלה בשפות שמיות-מזרחיות הוא "ירח שמיני". במסורת יהודי תימן נקרא החודש "מרח שון". בספר מלכים נקרא חודש זה: ירח בול.

שמות החודשים בתורה

בתורה אין שמות לחודשים. ערב היציאה ממצרים נקבע ניסן לשמש כראש לחודשים: "החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות י"ב 2). מכאן ואילך נמנים החודשים לניסן והם נקראים בדרך כלל במספרם הסידורי: ניסן - החודש הראשון; אייר - החודש השני; סיון - החודש השלישי; תשרי - החודש השביעי. מרחשון הוא אפוא החודש השמיני. חודש ניסן קיבל בתורה את הכינוי "חודש האביב". "היום אתם יוצאים בחודש האביב" (דברים שמות י"ג 4). "שמור את חודש האביב ועשית פסח" (דברים ט"ז 1).

שמות החודשים בספרי נביאים וכתובים

גם ביתר ספרי המקרא נקראים החודשים בדרך כלל לפי מספרם הסידורי כנ"ל. עם זאת אנו מוצאים בספר מלכים שמות עבריים לחודשים תשרי (ירח האיתנים); מרחשון (ירח בול); אייר (חודש זיו). בספרי המקרא המאוחרים (מראשית השיבה לציון מגלות בבל) מוצאים את שמות החודשים: טבת, שבט, אדר, ניסן, אלול, שמות שהעלו עמם השבים מגלות בבל.

בירושלמי (ראש השנה א' הלכה ב') מובאים דבריו של רבי חנינה בבידון:

שמות חדשים עלו בידם מבבל. בראשונה "בירח האיתנים" (מלכים א', ח' 2) שבו נולדו אבות מתו אבות נפקדו אימהות; בראשונה "בירח בול" (שם, ו' 38) שבו העלה נבל והארץ עשויה בולות בולות. שבו בוללים לבהמה מתוך הבית; בראשונה "בירח זיו" (שם 37) שבו זיוו של עולם הצמחים ניכרין והאילנות ניכרין. מיכן והילך "ויהי בחדש ניסן שנת עשרים" (נחמיה ב' 1). "ויהי בחדש כסליו שנת עשרים" (שם א' 1). "בחדש העשירי הוא חדש טבת" (אסתר ב' 16).

מרחשון - ירח בול

שמו העברי של מרחשון הוא "בול". "בול" כשם של חודש מופיע בתנ"ך פעם אחת בלבד: "ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית לכל דבריו" (מלכים א, ו' 38).

לשמו זה של החודש הביאו בירושלמי הנ"ל שלשה פירושים: בול מלשון נובל- משום שבחודש זה העלים נובלים ומתחילה השלכת. בול מלשון בולות – הארץ עשויה בולות בולות (=גושי עפר מפוררים). בול מלשון בלל – שבו בוללים לבהמה מתוך הבית כי אין מרעה בשדות.

יש הסברים נוספים:

בול מלשון יבול- כי בחודש זה גומרים לאסוף את יבול השנה החולפת; ולפי פירוש אחר: החודש בו מתחילה החרישה לקבלת היבול הבא. בול זכר למבול – בחודש זה התחיל המבול ובו גם מתחילים לרדת באזורנו גשמי היורה. יונתן מתרגם את "ירח בול" שבפסוק הנ"ל: **ירח מיסף איבביא** - חודש כלות הפירות.

פירושים שונים ושגויים למרחשון

פירושים שונים ומשונים ניתנו לשם החודש מרחשון. היו שהעלו את ההסבר ששם החודש מרחשון מורכב משתי מילים **מרחש-וון**, **מרחש** מלשון **רחש** כלומר **מבוע מים**, ואילו **ון** בפרסית משמעו מים.

היו שהעלו השערה שמרחשון הוא מלשון **חשרת מים** בשינוי מקום האותיות. אחרים חילקו אותו לשתי מילים "**מר**" ו"**חשון**" ופירשוהו בכל מיני אופנים: "מר" טיפת מים (עפ"י הפסוק "הן גויים כמר מדלי" (ישעיה מ' 15)).

ואילו בעל "ספר התודעה" מביא את הדעה לפיה שם החודש היה "חשון" -

הוסיפו לו את "מר" "משני טעמים: טעם אחד מפני שבחודש זה אין שום יום טוב ואין בו שמחה אבל היו בו כמה צרות רעות ומרות לישראל... לכן קוראים את חודש זה מר-חשון חודש שהיה רע ומר. טעם שני ועיקר, לפיכך קוראים את החודש מרחשון על שם המים, כלומר הגשם שהעולם צמא לו ומצפה אליו בחודש זה. מר פירושו טיפת מים כמו 'הן גויים כמר מדלי' (ישעיה מ' 15)".

הפירוש שמביא בעל ספר התודעה לפיו שם החודש הוא חשון ונוסף לו "מר" בשל היותו חודש רע ומר אינו יכול להתקבל משתי סיבות:

1. בכל המקורות הקדומים כמו במשנה, בתלמוד במדרשים ובספרות הגאונים תמיד מופיע השם מרחשון. **לעולם לא תמצא את שם החודש המקוצר חשון**. אין ספק שחלוקת המילה ל"מר" ו"חשון" והשמטת "מר" היא מתקופה מאוחרת.
2. באשר לקביעה שבחודש זה אין יום טוב, גם זה לא נכון. במגילת תענית מונים בחודש זה שני ימים טובים (שאנו לא חוגגים אותם היום כי איבדו את משמעותם) ואם כן במה חטא חודש זה שהדביקו לו "מר" בראשו. אם יש חודש בלוח העברי שיש להוסיף לו את הכינוי "מר" היה זה מתאים לחודש אב שידוע כחודש של צרות רבות ומרות לעם ישראל עד שקבעו "משנכנס אב ממעטים בשמחה".

פירוש זה ש"מר" נוסף לחשון בגלל הצרות והדברים הרעים שאירעו בחודש זה השפיע על כמה קהילות להימנע מלערך נישואים בחודש זה שמזלו רע... והרי לנו עוד מנהג

מוטעה שנוצר מהבנה לא נכונה של שם החודש. מעניין הדבר שבמסורת יהודי תימן לא רק שלא רצו לשמוע על מנהג זה אלא אדרבא עודדו נישואים בחודש זה (כמו בכל חודשי החורף האחרים) ואף נתנו לזה סימן "**הא מכשטא - הא מצלחא**". מכשט"א הוא ראשי תיבות של החודשים מרחשון, כסלו, שבט, טבת, אדר. והרמז ברור: נישואים בחודשים אלה הם סגולה להצלחת הזיווג.

הפירושים המוטעים למרחשון יכולים לשמש דוגמה לדרך התפשטותם של אמונות תפלות בעקבות קריאה והבנה לא נכונה של מילה אחת. גם מפיהם של תינוקות של בית רבן ניתן לשמוע שחודש מרחשון הוא חודש מר כי אין בו אפילו יום אחד של פגרא מלימודים...

שמות החודשים עלו מבבל

כאמור לעיל שמות חודשי השנה הנהוגים היום הם שמות החודשים שהביאו עמם הגולים ששבו מגלות בבל בראשית ימי הבית השני ולפיכך יש לחפש את מובנו של מרחשון באוצר המילים הקדום של השפות השמיות המזרחיות (אכדית/שומרית/בבלית וכו').

חוקרי לשוננו מצאו דמיון בין המילים בשפות השמיות השונות עם שימת לב מיוחדת לחילופי אותיות במילים. כגון: ילד – ולד. וכן מוצאים חילופי אותיות בתחום אותם העיצורים.

לדוגמא:

האותיות בומ"ף מתחלפות זו בזו. ברזל - פרזלא; ארגמן - ארגון באכדית שמו של החודש השמיני הוא **ורח שִמְנֵ** שמובנו "**יֶרַח שְׁמִינִי**". בשפה העברית התחלפה האות ו' שבמילה "**ורח**" לאות מ' ואילו האות מ' שבמילה "שמנ" לאות ו' וכך נתקבל שם החודש **מְרַחְשָׁן**.

ברור איפוא שאין מר תוספת לחשון אלא מגופו של שם החודש. ואם רוצים לחלק את המילה מרחשון יש לחלקה ל **מְרַח ו שְׁוֹן**.

ניתן למצוא סיוע להסבר זה משמות החודשים שנתגלו בבית הכנסת העתיק בעין גדי. מי שיבקר בחורבות בית הכנסת העתיק בעין גדי ויתבונן בכיתוב של שם החודש מרחשון ברצפת הפסיפס, יראה שיש רווח בין **מרח לשון**. ברור שאין זה מקרה ונראה מכאן שאלה אשר הבינו את משמעות השם כתבו מילה זו כשתי מילים כי ידעו את מקורה ומובנה הנכון.

הוכחה נוספת שהמילה מרחשון מורכבת משתי מילים: 'מרח' ו'שון' אפשר לקבל מגילוי של פרופ' סאשה שטרן, מיוניברסיטי קולג' בלונדון, שמצא מקורות בהם קוצר שם החודש מרחשון ל"שון".

עם זאת צריך להיות ברור שאין לשלול את קיצורו של מרחשון ל"חשון". כי יתכן שאין חשון אלא קיצור של **ח(דש)שון** או **ח(דש)שון** כדרך שנהגו לקצר בימי הביניים שמות כמו אבן גבירול ואבן עזרא וכתבו **ח(דש)שון** או **ח(דש)שון** (אב) גבירול, **ח(דש)שון** (אב) עזרא. לכן אין לפסול את קיצור השם מרחשון לחשון. אך אם כותבים את שמו המלא של החודש מן הראוי לקרוא את שם החודש בהגייה נכונה: **מְרַחְשָׁן** כדרך שהגו מילה זו יהודי תימן.

מן הראוי היה שהאקדמיה ללשון העברית תאמץ את ההגייה התימנית של מרחשון כפי שהיא מנוקדת ונהגית בפי יהודי תימן מדורי דורות ובזה יוסר הלעז על חודש זה שהוא חודש רע ומר, שכן הקדמונים לא זיהו בחודש זה שום דבר רע. וכמה יפים הם חרוזי המשורר יהודה אלחריזי ב"תחכמוני" (ה 67) בשבחו של חודש זה:

חודש מרחשון יפה וטוב
והוא במיני מעדנים דשן ורטוב

מרחשון בלוח השנה:

מספר הימים במרחשון בלוח הקבוע :

בשנה כסדרה ובשנה חסרה (כ-55.1% של השנים) - 29 ימים;
בשנה שלמה (כ-44.9% של השנים) - 30.

השבת בה מברכים את מרחשון

השבת האחרונה של חודש תשרי בה "מברכים" את מרחשון היא שבת "בראשית".

השבת הראשונה במרחשון פרשת "נח"

פרשת "נח" נקראת תמיד בשבת הראשונה של מרחשון ובה מברכים את המתענים בשני-חמישי-שני (תעניות בה"ב שאחרי חגי תשרי).

ראש חודש מרחשון

בכל השנים הוא בן יומיים: א' דר"ח - ל' בתשרי ; ב' דר"ח - א' במרחשון.
א' במרחשון יכול לחול באחד מימי ב', ד' ה' ז'.

"ותן טל ומטר"

מליל ז' במרחשון מתחילים בארץ ישראל לשאול (=לבקש) בברכת השנים (בתפילת שמונה-עשרה) על הגשמים.

ימי זיכרון במרחשון

י"א בו - יום פטירתה של רחל אמנו.

הימים כ"ג, כ"ה, כ"ז במרחשון נזכרים במסכת תענית כימים שאין להספיד ולהתענות בהם בשל אירועים מיוחדים שאירעו בהם (ראה הסבר במגילת תענית שהובא באתר דעת).